

KİVDF

Layihənin istiqaməti:

"İctimai və dövlət maraqları"

Əməkdar elm xadimi, filologiya elmləri doktoru, professor, AMEA-nın müxbir üzvü Azadə Rüstəmovanın Azərbaycan şərqşünaslığı elminin ən görkəmli nümayəndələrindən biri olub. Ədəbi fəaliyyətinin əsas istiqamətini orta əsrlər ədəbiyyatının tarixi-nəzəri problemlərinin tədqiq və təhlili təşkil edirdi.

Fəaliyyətini orta əsrlər ədəbi mühitinin tədqiqinə bağlayan bu unudulmaz alim klassik şeirimizdə obraz və xarakterləri təhlil etmiş, ədəbiyyatşünaslıqda nisbətən az öyrənilmiş, ya da heç öyrənilməmiş məqamların açılmasına xüsusi diqqət yetirmiş, poeziyamızın metod, janr, üslub xüsusiyyətləri, sələf, xələf, varis, irs problemlərini, folklor ənənələrini mükəmməl araşdırıb. 300-ə yaxın məqalənin, 20 kitab və monoqrafiyanın müəllifi olan bu görkəmli alim əsasən klassik Azərbaycan poeziyasının nümayəndələri haqqında dəyərli tədqiqatlar aparmışdır. "Azərbaycan epik şeirinin inkişaf yolları", "Əsrlərin addımları", "Fələki Şirvani", "Klassik Azərbaycan poeziyasında qəzəl. Janrın tarixi və poetikası", "Məhəmməd Füzuli", "Mütəfəkkir Mövlanə Füzuli", "Nizaminin poeziya sələfləri", "Mövlanə Cəlaləddin Rumi" kitabları ədəbi ictimaiyyətin yaxşı tanıdığı dəyərli tədqiqatlardır.

Azadə Rüstəmovanın Bakıda anadan olub. 132 sayılı şəhər orta məktəbini qızıl medalla bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsində təhsilini davam etdirib. Universiteti fərqlənmə diplomu ilə bitirən Azadə Rüstəmovaya Moskva Şərqşünaslıq İnstitutunun aspiranturasına daxil olub. Bu barədə öz xatirələrində yazırdı: "XX əsrin görkəmli şərqşünas alimi Y.E.Bertelsin aspirantı idim. Qəzənfər Əliyev, mən və bir də uzun müddət Azərbaycan radiosunda fars dilindən baş tərcüməçi vəzifəsində çalışan Tamara Əliyevaya bu böyük alimin son üç aspirantı olmaq xoşbəxtliyi nəşib olmuşdu. Mən müdafiə edib Bakıya qayıtdım". Azadə Rüstəmovaya Y.E.Bertelsinin rəhbərliyi altında Füzulinin "Leyli və Məcnun" poeması mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Vətənə döndükdən sonra Azərbaycan EA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda kiçik elmi işçi, böyük elmi işçi vəzifələrində çalışdı. Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı, sonra Nizamişünaslıq şöbəsinə uzun müddət rəhbərlik edən Azadə Rüstəmovaya 1991-ci ildən Orta əsrlər şöbəsində baş elmi işçi oldu. Onun tədqiqatının əsas obyektini klassik Azərbaycan şeirinin tarixi-nəzəri problemlərinin tədqiqi idi. Müəllifin "Nizami Gəncəvi" kitabçası Azərbaycan, rus, ingilis və fars dillərində dəfələrlə nəşr edilib.

Çoxcəhətli yaradıcılığa malik olan Azadə xanımın tədqiqatları əsasən mənəvi dünənimizə bugünün işığında nəzər salmaqdan ibarət idi. Onun yaradıcılığı müxtəlif mövzuların şərhindən keçirdi. Məsələn, "Azərbaycan ən qədim və erkən orta yüzilliklərdə", "Azərbaycan rezonans ədəbiyyatı", "XIII-XIV yüzilliklərdəki Azərbaycan ədəbiyyatına baxış", "Milli bədii fikrimizin XV-XVI əsrlər mərhələsi", "Azərbaycan ədəbiyyatı XVII-XVIII əsrlərdə". Öz tədqiqatlarında yüzilliklərin arxasından boylanan ədəbi proseslərin inkişaf qanunauyğunluqlarını, poetik özəlliklərini ümummüəssəlman mədəniyyəti işığında təhlil və tədqiqini qarşısına məqsəd qoyan Azadə Rüstəmovaya həm də klassikə münasibətdə yol verilən neqativ məqamları da aşkarlayırdı. Bu araşdırma ilə

Mənəvi dünənimiz bu günün işığında

Azadə Rüstəmovanın Azərbaycan şərqşünaslığı elminin ən görkəmli nümayəndələrindən biri kimi xatırlanır

əlaqədar Azadə xanım maraqlı və məntiqli fikir yürüdü: "Sevindirici haldır ki, bu gün klassik irsimizə yeni tefəkkür işığında mümkün qədər obyektiv nüfuz üçün geniş imkanlar açılmışdır. Tədqiqatçıların bu yönümdə maraqlı işləri var. Lakin bu gün klassiklərimizin öyrənilməsində bütövlüyə xələf gətirmənin də meydan alacağı məni narahat edir. Klassik Şərq, o sıradan Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndələrinin yaradıcılığında yalnız islam faktoru, tərifiçilik, sufi simvolikasının komponentlərini görmək və tədqiqatlarda vurğunu məhz bu nisbətə vurmaq da deyərdim ki, vulqar materialist təhlil üslubu kimi elmlikdən uzaqdır".

Böyük alim öz fikrində haqlı idi. Əlbəttə, bizim klassiklərimiz islam faktorundan da, sufi tefəkkür tərzindən də gərəyincə bəhrə

dərnlərinə varmaq milli duyğu və düşüncələrə sahib olan Azadə Rüstəmovanın ürəyindən xəbər verdi. Çünki o, ömrü boyu ədəbiyyat tariximizi araşdırmaqla məşğul idi. Qədim orta q türk abidələrini öyrənmək, klassik Azərbaycan türkcəsi ilə onlar arasında əlaqələri arayıb üzə çıxarmaq Azadə xanım üçün vacibdən də vacib idi. O, həmişə bir məsələni uzaqgörənliklə qabardırdı. Bütün bunlar bir şərtlə həyata keçər ki, obyektiv həqiqətin üstündən xətt çəkməyəsən.

Azadə Rüstəmovaya yazırdı: "Ədəbi irsi ərəb, fars dilində bizə gəlib çatan, ancaq bütün ruhu, xisletini öz soyuna - türk mənşəyinə bağlı, Azərbaycan türkü olan, şair və ədiblərimizi, filosof və irfan sahibi üləmalarımızı necə tariximizdən kənar etmək olar? Hələ onu demirəm ki, hər bir xalqın yaşadığı coğrafi və siyasi hüdudlarda min və yüzilliklər ərzində onun bu ərəzidə yaşamış qədim əcdadları tərəfindən yaradılan və yadigar olaraq bu günə gəlib çatan mədəni sərvətlərə varis olmaq hüququ vardır".

Nizami Gəncəvinin, Xətib Təbrizinin, Şəhriyarın və digər yüzilliklərdə istedadlı sənətkarın ərəb və fars dillərində yazıb-yaratmaları bu mütəfəkkirlərin ümummüəssəlman mədəniyyətindəki xidmətlərini təsdiqləyir. Bu gün kim bilmir ki, orta əsrlərdən başlayaraq Azərbaycan islam mədəniyyəti orbitinə daxil olmuş və yüzilliklər boyu bu prosesin davamında iştirak etmişdir. Ona görə də mədəni keçmişimizin bu nümunələrinə həssaslıqla yanaşmaq gərəkdir. Azadə Rüstəmovaya bir şərqşünas alim kimi ədəbi keçmişimizin hansı səhifəsi haqqında qələmini işlədirdisə, öz təhlillərində, mülahizə və mühakimələrində həmişə elmi obyektivlik mövqeyindən çıxış etməyə çalışır, tarixi-poetik həqiqətlərə sadıq qalmaqda can atırdı.

Həssas təbiətə, zərif bir ürəyə malik olan Azadə xanım, sözün əsl mənasında, vətəndaş, və ziyalı idi. Təvazökarlığına, obyektivliyinə görə həmkarları arasında hörmət və izzət qazanmışdı. Klassiklərimizin ictimai bədii fikir tarixinə bəxş etdiyi sənət möcüzələrini üzə çıxarmaq, incə zövqlü bir tədqiqatçı kimi onların yaradıcılıqlarının əsas xüsusiyyətlərini araşdırmaq, elmi təhlilə çəkmək alimin başlıca prinsipi idi. İstər ədəbi keçmişə dair araşdırmalarında, mülahizə və düşüncələrində, istərsə də şəxsiyyət və sənətlə bağlı qələmə aldığı yazılarında, rəy və xatirələrində həmişə ədəbiyyatımızın konseptual əhəmiyyətli problemləri ilə əlaqəli məsələlərə toxunurdu. Elmi-ədəbi fəaliyyətini aparıcı yönümü ilə o, əsasən orta əsrlər şeirimizin görkəmli tədqiqatçılarından sayılırdı. Ədəbiyyat tariximizin ötən səhifələrinin qədim və möhtəşəm qatlarını araşdırmaq, bu çevrədə neçə-neçə yüksək dəyərli, səviyyəli əsərlər müəllifi kimi tanınan Azadə Rüstəmovaya ədəbiyyatımızın təkamül dinamikası və onun qanunauyğunluqlarının şərh sahəsində fədakarlıqla çalışırdı. Mülahizə və mühakimələrində elmi obyektivliyi ilə seçilən bu alim xanım araşdırdığı bütün mövzuları ədəbi fəlsəfi, estetik ənənələrlə üzvi vəhdətdə təhlil süzgecindən keçirdi. Onun klassik irslə bağlı yazdığı əsərlərin mövzu dairəsi müxtəlifdir. Azadə Rüstəmovaya yalnız respublikamızda deyil, onun hüdudlarından kənar da görkəmli şərqşünas alim kimi tanınırdı.

USESKO tərəfindən 1994-cü ildə böyük Azərbaycan şairi Füzulinin anadan olmasının 500 illik yubileyi keçirilirdi. Belə mərasimlərdən biri də Ankarada düzenləndi. Ümummillil liderimiz Heydər Əliyevin rəh-

■ Flora XƏLİLZADƏ
əməkdar jurnalist

bərliyi ilə böyük bir nümayəndə heyəti də həmin tədbirə qatıldı. Xoşbəxtlikdən mən də o insanların arasında idim. Beynəlxalq simpoziumda mürəzə ilə çıxış edən Azadə Rüstəmovaya dahi şairin yaradıcılığı ilə bağlı etdiyi mürəzəsində Şərqin Füzuliyə qədərki humanist ideyalarının Füzuli şeirində yeni məna çaları ilə zənginləşdiyini elmi dəlillərlə şərh etdi. Əlbəttə, Füzuli haqqında dünya şərqşünaslığında çox yazılıb. Amma Azərbaycanlı alim bir daha Füzulinin irfan dünyasında gəzişmələr apardı. O bildirdi ki, orta əsrlər türk dünyasında poeziyanın zirvəsi ni məhz Füzuli yaradıcılığı fəth etdi. Azadə Rüstəmovanın bu elmi məclisdəki mürəzəsi dünya füzuliyəşünaslarının diqqətini çəkdi. Bütün çıxışların sonunda Azərbaycanlı xanım minnətdarlıq səsləndirdi. Çünki onun Füzuli ilə əlaqədar hazırladığı bu mürəzə öz orijinallığı və yeniliyi ilə seçilirdi.

O, XX əsrdə dünyaya gəlmişdi. Ədəbi aləmə səyahətini isə orta əsrlərdən başladı. XXI əsrə qədər də amal və yaradıcılığında sədaqətlə xidmət etdi. Həmkarları söyləyirlər ki, çox zəhmətkeş, sənətinə bağlı, axtarışlardan doymayan bir alim idi. Filologiya elmləri doktoru, professor Qəzənfər Paşayevin fikridir: "Bizdən fərqli olaraq Azadə xanımın araşdırmalarında, düşüncə və təhlillərində bir zəriflik vardı. Bu zərifliyin də özünəməxsus möcüzəsi ondan ibarət idi ki, alimin qətiyyətli dəlillərinə qəribə təsiredici bir qüvvə gətirirdi. Onun ən kəskin tənqidlərindən belə, incimək olmurdu. Çünki səsinin ahəngindəki səmimiyyət sözün həqiqətindən əvvəl sənətin qəlbini ələ alırdı. İncimirdin. Bilirdin ki, Azadə xanım nə söyləyirsə, nəyə irad edirsə, ədəbiyyatın xeyrinədir. Ayrı-ayrı mövzular üzərində işləsək də, bizi bir cəhət birləşdirirdi - Azərbaycan poeziyasına, dilinə, ədəbiyyatına vurğunluq".

Hayatının sonuncu günlərini də elə bu əsrdə yaşadı. Ondən sonra keçirilən yubiley günlərinin büsətini görmədi. Kim bilir, həmkarları onu necə təbrik edəcəkdilər? Ünvanına hansı təltiflər qanadlanacaqdı. Amma orta əsrlərdən bugünlümüzə kimi saldıdığı körpüden keçən əsərləri, kitabları hələ də yol getməkdədir... Ölümsüzlük qazanmaq da hər kəsə qismət deyildir... Azadə Rüstəmovaya mənim tez-tez xatırladığım, heç unutmduğum kübar və zərif xanımlardan biri idi. Həm də çox kövrək və həssas təbiətə malik idi. Zərif və mehriban səsi hələ də qulaqlarımda səslənir "Klassiklərimizi yenidən və olduğu kimi çap etmək lazımdır. Onların demək olar ki, hamısı redaktəyə mürəzə qalıb..."

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondu
maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

ləniblər. Lakin onların böyük əksəriyyəti qatı dindar, mövhumatçı din təbliğatçısı olmamış, dinə də, dinin müqəddəs qanunlarına da və alimin təbircə desək, Yer, kainat və təbiət həqiqətlərindən təcrid edilmiş halda yanaşmamışlar. Təəssüf ki, uzun illər sovet rejimində yaşadığımızdan sənətkarlarımızın yaradıcılığında önəmli yer tutan islam faktoruna, sufizm ideyalarına tam elmi obyektivlik göstərilməmiş, bəzi hallarda da klassiklərimizin dünyagörüşünün əsasını təşkil edən bu ideoloji təsisatlardan təcrid halda yanaşılmışdır. Ona görə də bu görkəmli şərqşünas alim orta əsrlərdən başladığı bu tədqiqat yollarında həmişə həqiqətə sadıqlığı ilə seçilib.

Ötən əsrin 20-30-cu illərində klassik mədəni irsin bir çox nümayəndələrinə qarşı ədəbiyyatşünaslıqda inkarçı münasibət yaranmışdır. Quruluşun diktəsi nəticəsində Azərbaycanın bir sıra qələm sahibləri öz doğma kökündən, ədəbiyyat tarixindən qəsdən uzaqlaşdırılırdı. Bu cür münasibət bəzi alimlərin ürəyincə olmasa da, bəziləri üçün də fərq etmirdi. Təki ona deyib toxunmasınlar. Özümüzə uzaqlaşmağımızın sayəsində bir sıra həqiqətlərin üstünə pərdə çəkilirdi. Dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra ədəbi keçmişimiz də münasibət kökündən dəyişildi. Bu günün işığında tarixin